

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES
I UPSALA LÄN
TILL
KONGL. MAJ:T
ÅR 1828 AFGIFNE
FEM-ÅRS-BERÄTTELSE.

2.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,
1829.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser.

Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes i Upsala Län till Kongl. Maj:t år 1828 afgifne Fem-årsberättelse.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES
I UPSALA LÄN
TILL
KONGL. MAJ:T
ÅR 1828 AFGIFNE
FEM-ÅRS-BERÄTTELSE.

2.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,
1829.

INNEHÅLL

	Sid.
Underdånig berättelse	5.
1:o Allmän beskaffenhet.....	5.
2:o Innevånarne.....	9.
3:o Näringar.....	12.
Jordbruk.....	12.
Boskaps-skötsel.....	16.
Skogar.....	20.
Bergsrörelse.....	25.
Tackjerns-blåsning.....	28.
Stångjärns-smide.....	29.
Manufactur-tillverkning.	
Spikhamrar.....	29.
Öfrige näringar.....	34.
Binäringar.....	35.
Handel.....	35.
4:o Politisk författning.....	44.
Staden Upsala.....	55.
Staden Enköping.....	63.

Tabellbilaga

Förteckning på Markegångs-priser i
Upsala Län för nedannämnde år, med
deraf uträknade medelvärden

STORMÄGTIGSTE
ALLERNÅDIGSTE KONUNG!

Den, till åtlydnad af Eder Kongl. Maj:ts Nådiga befallning, författade underdåniga Berättelse om Länets tillstånd i Oeconomiskt och Statistiskt hänseende, under de Fem sistförflutne åren 1823 — 1827, varder, jemte de dertill hörande Tabeller för Landet och Stä-

derne samt en uträkning å Mark-
gångs-prisen under berörde år, härhos
underdånigst till Eder Kongl. Maj:t öf-
verlemnad.

Med djupaste undersätlig vörd-
nad, nit och trohet framhårdar till
dödsstunden.

Stormächtigste Allernådigste Konung

EDERS KONGL. MAJ:T S

Underdånigste, tropligtigste
tjenare och undersåte,
B. W. FOCK.

Upsala' Läns Lands-Contor
den 31 Julii 1828.

J. A. Carlsson.

Underdånig Berättelse till Kongl. Maj:t
om Upsala Läns tillstånd i Oecon-
omiskt och Statistiskt afseende,
under de sistförflutna 5 åren.

1:0 *Allmän beskaffenhet.*

Den del af Upland, som utgör det nu varande Upsala Län, begränsas i söder af sjön Mälaren, i öster af Stockholms Län, i norr af Gestrkland och Bottniska hafsviken samt i vester af Vestmanland, innehåller ungefär $45\frac{1}{2}$ qvadrat mil, och är, till sin hufvudsakliga beskaffenhet, en bördig, väl uppodlad och tät bebyggd slättmark. Berg af betydlig höjd finnas icke. Den mest märkbara höjd-sträckning är en, utur Mälaren, i Lossa och Calmar socknar, framträdande sandås, som fortgår genom Ytter-Grans, Öfver-Grans och Skoklosters socknar; försvinner der uti Mälaren, men uppkommer åter vid Flottsund i Bondkyrke socken, utgör grunden för den, vester om Fyris-ån, belägna del af Upsala stad, fortsättes genom Gamla Upsala, Bälinge, Ehrentuna, Björklinge, Vikéta, Tierps och Elskarleby socknar samt sänker sig der, vid Dahlelfvens

myrning, ned i Bottniska hafvet, sedan den från Viksta socken afsatt en sidogren inåt Vendels och Tegelsmora socknar. En annan betydlig sandås synes börja vid staden Enköping och fortgår, genom Vårfrukyrka samt Långtora socknar, inåt Vestmanland. Antalet af insjöar är icke stort. De betydligaste bland dem äro: Temnaren i gränsen mot Vestmanland, sjön Vellen i gränsen mot Stockholms Län, Vendels-sjön och Dannemora sjöarne. En kedja af smärre sjöar och vattudrag bildar gränsen emot Stockholms Län, på flere ställen, ifrån Fundbo socken till Skefthammars socken. De största rinnande vatten äro: 1:o Dahlelfven, som dels begränsar, dels genomflyter, Länet, till ungefär 4 mils längd, och inom Elfkarleby socken utlöper i hafvet; 2:o Temnar-ån, som efter lika långt lopp från sjön Temnaren, genom Tierps, Tolfta och Vesslands socknar, äfvenledes utfaller i Bottniskaviken; 3:o Fyris-ån, eller Upsala-å, som hämtar sitt vatten från Dannemora sjöarne, Vendels sjön, Långsjön jemte åtskilliga mindre sjöar i Björklinge, Bälinge och Jumkihs socknar, samt utfaller i Mälaren vid Flottsund, och 4:o Sag-ån, som ifrån Strömsnäs i Breds socken, till dess utlopp i Malaren i Theda socken, på ungefär 2:ne mils sträckning utgör gräns mot Vesterås Län; hvarförutan ännu finnas Olands-å, Örsunds-å och flere

mindre åar, som utgjuta sig dels i Bottniska viken och dels i Mälaren, hvilkas fördjupningar afdelas af en, genom Tierps, Tegelsmora, Films, Morkarla, Alunda, Stafby och Tuna socknar framlöpande landthöjd, som nästan icke kan märkas af annat än de deromkring varande vattu - drags olika och motsatta rigtningar till nyssnämnda 2:ne stora vatten-reservoärer.

Bro och *Håbo* Härad er bilda en Ö i Mälaren, blott på $\frac{1}{4}$ mils sträcka, i Öfver-Grans socken, sammanhängande med fasta Landet. Der omväxla öppna, mindre slätter, med Skogar och låga Bergssträckor, samt några få Insjöar och kärr. *Trögds*. Härad är, till stor del en öppen slätt, med 2:ne små insjöar samt några skogar och höjder i de till Mälaren gränsande socknar. Arnö socken, bestående af 2:ne Öar, är belägen i Mälaren och hör till detta Härad. *Åsunda* Härad är flackt, med öppna slätter emellan stenbundna större och mindre skogsbackar, saknar insjöar, men gränsar emot Mälaren, likasom *Lagunda*, *Hagunda* och *Uleråkers* Härad er, hvilka äfvenledes, till största delen, äro flacka och skoglösa, men hafva flere kärr och insjöar. *Vaksala* Härad består af en öppen slätt. *Bälings* Härad likaså; dock har detta, i vissa trakter, skog samt större mossar och kärr. *Rasbo* Härad omvexlar mera med skogar, höjder och insjöar. *Norunda* Härad är slätt, med

få skogar och insjöar. *Örbyhus* Härad är starkt skogbeväxt i norra delen, särdeles i Elfkarleby, Tierps och Söderfors socknar, men har större öppna slätter i Vendels socken och jämväl i Tierps socken. Här finnas flere betydande kärr och insjöar. *Olands* Härad åter är skoglöst till det mesta, men genomskuret af många vattendrag, omvexlande med skogbackar och små sjöar. *Dannemora* och *Leufsta* Tingslag äro mera skogrika, med höjder, kärr och insjöar, men hafva äfven här och der större slätter. Blott med Elfkarleby, Vesslands, Leufsta och Hållnäs socknar gränsar Länet intill hafvet. Jordmånen är, nästan öfver allt bördig på slätt landet, och består af lera, blandad med svartmylla och klapper, men i skogstrakterne af sand och mo, eller så kallad Lättjord. Svagt gifvande och mindre fruktbar är Jordmånen egentligen blott i delar af Hagby, Tibble och Ålands, nästan hela Järlåsa, en del af Jumkilhs, en del af Tierps, nästan hela Elfkarleby, halfva Vesslands och Tolfta samt nästan hela Hållnäs och en stor del af Morkarla socknar. Genom utdikning och derpå följande, dels plöjning, dels bränning, hafva några större mossar och sidvalls ängar på Skråmsta och Alby ägor i Tibble socken af Håbo härad, på Önsta ägor Bro socken, i Näs, Vänge, Järlåsa och Jumkilhs socknar, på Stynsbergs ägor i Tierps socken samt

vid Jern-Bruken i norra delen af Länets, blifvit förvandlade i fruktbarande mark, hvartill kommer, att genom sänkning af Sätra sjö i Näs socken och Ekeby sjö i Vänge socken vunnits mycken förmon för jordägarne. Ännu finnas likväl ganska många och betydliga odlings Lägenbeter obegagnade. Till följe af höga Författningarnes föreskrift har Kongl. Maj:ts Befallningshafvande vakat deröfver, att årliga rensningar skett i alla de större och mindre vattendrag, der sådant varit af nöden och kunnat af ortens innevånare sjelfve besörjas. På Kongl. Maj:ts och Kronan bekostnad är Upsala-å, genom sorgfällig uppmuddring, åter försatt i segelbart stånd, samt de uppgrundade och farliga sunden i Mälaren vid Stäket och Ericssund, upprensade till erforderligt djup.

2:o Innevånarne.

Folkmängden i Länets 86 Lands Församlingar och 2:ne Städer utgör, enligt sista Mantals-längderne, tillsammans 81,323 personer, af hvilka;

Mantals-skrifne:

Mankön	21,415.
Qvinkön	25,129.
	<hr/>
	46,544.

Mantalsfrie.

Mankön	16,482.
Qvinkön	18,297.
	<hr/>
	34,779.

Folkmängden är alltså, på de sista 5 åren förökad med 1,745 personer, hvartill orsaken, med säkerhet, är att finna i de ymniga skördar, hvarmed landet under åren 1823, 1824, 1825 och 1827, välsignats, och i befrielse från förödande farso-ter och krig.

Folkets lynne är jemnt och alfvarsamt: en afspeglung af landet, som i allmänhet, erbjuder få förändringar i sitt ytre. De grofva brott, hvartill lidelsernas och känslornas alltför häftiga svall så lätt kan hänföra, äro här sällan sporda; men deremot äger Upländningen hvarken den glädtiga verksamhet och kraft, eller det sinne för gagneliga bi-sysselsättningar, som utmärka bergsbon och innevånarne i de orter, der en mindre enformig, och med sina skänker till människans hufvudsakliga lifsuppehälle mindre frikostig natur, mera höjer tankekraften och tvingar till dess utveckling. Från denna regel gifvas likväl många berömvärda undantag, och i gudsfruktan, laglydnad, oskrymtad vörndnad för Konungen och kärlek för fosterlandet stå Länets innevånare säkert icke efter sina medbor-

gare i andra provinser. Allmogens vanliga bildning är inskränkt till de första elementerne af läsning och skrifkonst, hvilka dock allmänt kännas. Hos den uppväxande generationen röja sig ganska ofta lättsinnighet jemte de utsväfningar som äro dess följder och hvilka äga sin grund i svag och oriktig föräldra-vård under de späda-
 ste åren, samt i bristfällig undervisning och handledning under den näst deruppå följande ålder, då sinnet varagtigast emottager uppfostrans intryck. — Ensamt åt åkerbruket är allmogens näringsflit rigtad; men den är alfvarlig deruti, och allt utmärker, att de spår af betryck och nöd, som krigen och missväxt-åren, intill och med året 1819, å landet intryckt, allt mer och mer utplånas. Allmogens välmåga är således ofelbart i något, ehuru långsamt stigande; men, i en ort der alla tillgångar skola hämtas nästan endast af jordbrukets afkomst, äro innevånarne, snart och ofta af blott ett enda missväxt-år, åter ned-sänkte i förlägenhet och brist. Tillgången på arbetare är mindre i de Härader, som äro närmast belägne till hufvudstaden, dit tätta inflyttningar ske, men bättre i de af-lägsnare trakter. De lagstadda tjenstehjon-
 nen äro dyrlejde, i följd deraf, att deras inbillade behof allt mera ökas. Ett karl-
 dagsverke betalas vanligen med 24 à 32

sk. Banco och ett qvins-dagsverke med hälften af detta belopp.

3:o Näringar.

Jorden brukas här i orten på det sätt, att åkern indelas i 2:ne lika stora delar, eller så kallade år-vägar, hvaraf ena hälften årligen hvilar, eller, såsom det heter, ligger i träde, och beredes till nästa års skörd, under det att den andra hälften bär säd. De brukliga sädes-slagen äro hvette, Höst-Råg, Korn, Blandsäd och Hafra. Råg och Korn äro hufvud-säden. Sädes-slagens proportion till hvarandra är olika, allt efter jordmånens olika beskaffenhet. På den starkaste sädes-bygden, der åkern har lera till botten, utsås nu mera, vanligen $\frac{25}{51}$ Råg, $\frac{23}{51}$ Korn och Blandsäd, och $\frac{3}{51}$ Hvette. På den svagare jorden sås deremot ännu mera Råg och mindre Korn. Hafra sås egentligen blott på nyplöjen, och Ärtor, Rofvor samt Bönor utsås på trädess-åkern. Odlingen af den nu alldeles outhärlig blifna växten Potatoes sker i täppor, trädgårdar och stundom äfven å trädessgårdet, samt å nyodlingar. Den tyckes ännu tilltaga. Förhållandet emellan ortens 2:ne hufvudsäden har på de sednare åren undergått förändring. Kornet var nemligen förut öfvervägande; men erfarenheten, att detsamma ofta slagit felt, under torra år,

har föranledt till minskadt utsäde deraf, hvaremot nu, särdeles å Herregårdar, utsås mera Hvete än förr brukades. — Skoklosters sockens allmoge har, sedan många år tillbaka, utmärkt sig genom flit och framgång i fruktträds-odling. Trädgårds-växter odlar allmogen eljest knappt till eget husbehof, mindre till afsalu. I lämplig jordmån sås väl något Lin och Hampa, men mindre än det egna behofvet fordrar. Humble-planteringen försummas och sker på få ställen.

Sädes-productionen är, i vanliga år, icke blott tillräcklig för landets innevänares egna behof, utan lemnar äfven öfverskott. Man torde komma verkliga förhållandet nära nog, om man antager: att hvarje, af de i Länet mantals-skrifne 21,415 män consumera 6 kappar Hvete, 2 tunnor Råg, $1\frac{1}{2}$ tunna Korn och 2 kappar Ärtor: af de skattskrifne 25,129 *qvinnor* hvardera consumera 4 kappar Hvete, $1\frac{1}{2}$ tunna Råg, 1 tunna Korn och 2 kappar Ärtor; af de mantalsfrie af begge könen, tillsammans 34,779 personer, hvarje behöfver till sitt lifsuppehälle 3 kappar Hvete, 1 tunna Råg, 1 tunna Korn och $1\frac{1}{2}$ kappe Ärtor, samt att 12 kannor bränvin årligen förtäres af hvarje mantalsskrifven person, hvilka 12 kannor kunna erhållas af $\frac{2}{3}$:dels tunna Bland-säd och 1 tunna Potatoes. Enär nu af det

i begge tabellerne uppgifna utsäde 3,122 tunnorr Hvete, 26,151 tunnorr Råg, 24,113 tunnorr Korn, 3,582 tunnorr Hafra, 5,616 tunnorr Blandsäd, 1,792 tunnorr Ärtter och 13,971 tunnorr Potatoes, afkastningen upptages till omkring 6:te kornet, utom utsädet, af Hvete, Korn, Blandsäd och Potatoes, samt 5:te kornet af Råg, Hafra och Ärtter, och således uppgår till behållne 19,186 tunnorr Hvete, 135,227 tunnorr Råg, 141,038 tunnorr Korn, 18,247 tunnorr Hafra, 31,272 tunnorr Blandsäd, 8,494 tunnorr Ärtter och 88,949 tunnorr Potatoes, och derifrån drages hvad, enligt ofvanstående calcul, åtgår till föda, dricka och bränvin, nemligen 10,417 tunnorr Hvete, 115,303 tunnorr Råg, 92,031 tunnorr Korn, 31,029 tunnorr Blandsäd, 4,539 tunnorr Ärtter och 46,544 tunnorr Potatoes, befinnes det, att Länet kan anses äga, utöfver hvad till dess innevånares lifsuppehälle erfordras, årligen 8,769 tunnorr Hvete, 19,924 tunnorr Råg, 49,007 tunnorr Korn, 18,247 tunnorr Hafra, 243 tunnorr Blandsäd, 3,955 tunnorr Ärtter och 42,405 tunnorr Potatoes, hvilken sistnämde växt dock i ganska ringa mohn försäljes, utan dels consumeras af producerne och dels användes till bidrag vid kreaturens utfodring, så vidt den icke till bränvins-bränning nyttjas.

Hufvudsakligen uti de norr och öster ut belägna delar af Länet, eller i Örbyhus, Norunda och Olands härader jemte Leufsta och Dannemora Tingslag, hafva nyodlingarne, allt sedan krigsåren 1808 och 1809, gjort starka framsteg, så att de der belägna Bruk och Bergverk, hvilka tillförene årligen måst från sädesbygden uppköpa gauska betydliga spannmåls-quantiteter, redan äro i det närmaste oberoende af ett sådant främmande biträde, och några deribland till och med kunna försälja spannmål. I ett enda Fögderi, som består af Olands härad med Dannemora och Leufsta Tingslag, och hvarest de största Bruks possessionerne äro belägna, uppgår vidden af den mark, som under de sista 5 åren blifvit nyodlad, till omkring 1,200 geometriska tunnland, hvaraf dock största delen blifvit igenlagd till ängsmark. Färre tillfällen till sådane odlingar finnas i Bro, Håbo, Trögds, Åsunda, Lagunda, Hagunda, och Waksala Härader: uti Ulleråkers, Bälings, Rasbo och Norunda Härader äro de flere och vidsträcktare. Dessa nyodlingar fortgå öfver allt, ehuru oftast försenade af brist på den erforderliga förlagskostnaden. Af allt detta följer, att Länet, som redan förut blott under missväxtår behöft undsättning från andra orter, nu mera årligen ökar sin sädes-tillgång och

har ett vida större behof af förmonlig af-sättning för sin spannmål, än af denna varas införsel; och lärer orsaken till denna jordbrukets förkofran med säkerhet vara att finna i den drift dertill, som de under krigsåren högt stigna spannmåls-pris lemnat, uti de högre medborgare-classernes gagneliga efterdömen i jordens bättre vård, och uti de lägres naturliga sträfvan till den lyckligare ställning. som oeconomiskt oberoende skänker. De från statens sida lemnade biträden med odlingslån torde ock hafva något bidragit dertill.

Den gamla åkerbruks-metoden är oförändrad, likasom den för åkerbruket erforderliga redskap. Sånings-machiner och åtskilliga andra nya inrättningar finnas väl, men blott hos större possessionater. Trösk-machiner äro mera allmänna och nyttjas äfven af en och annan bland allmogen. En del af dessa verk drifvas af vatten.

Boskaps-skötseln står ännu på en punkt, som, ehuru en stor del af Länet icke synes vara af naturen egnad åt denna näringsgrens hufvudsakliga drift, dock i allmänhet är allt för låg. På den bördiga slättbygden blifver nästan all jord begagnad till åker, hvartill ock de mera hög-ländta ängar småningom förvandlats. Der förhåller sig foder-tillgången, till den i
bruk

bruk varande åker-vidden, oftast på det sätt, att hemman med 20 tunnors årligt utsäde äga blott 10 à 15 lass Hö, ja, Hemman finnas till och med som äga nästan intet Hö-bord. Dessutom är det icke sällsynt, att hö-tillgången, så ringa den må vara, förslösas genom försäljning för att ernå en ögonblicklig vinst. I de trakter der skog finnes är likväl förhållandet bättre. Ängarnes bördighet på slättlandet är, i vanliga år, ganska ringa, och deras skötsel, i allmänhet, ingen annan, än att de inhägnas. De skadas ock ofelbart af en alltför länge på Höstarne fortsatt betning. Hos de förståndigare bland Allmogen, har likväl omtanka på ängsmarkens vård och förbättring börjat vakna, under de sednare åren, så att, nu mera, icke är ovanligt, att finna ängsstycken upplöjde och igenlagde med thimotheigräs. I de trakter åter, der jordmånen är mindre sädesbärande och Hemmannen äga större ägo-vidd, blifva de fleste nyodlingar förvandlade till äng, sedan de, ett eller 2:ne år, burit säd. Således är troligt, det den viktiga regel, att ett väl inrättadt jordbruk bör hafva ängskötseln till sin grund, allt mer och mer gör sig gällande, och småningom förskingrar den fordna liknöjdheten för ängs-cultur. Stallfodring, under längre tid än vinter-

månaderne, är icke i orten bruklig, om ej på någon enda Herregård med ovanligt stark fodertillgång. Betesmarkerna äro, i skogs-orterna, tillräckliga, men på slättbygden små och svaga, samt till stor del förvandlade i åker. Allmänningarne begagnas dertill, och en stor del Hemmans skattläggning är grundad å denna tillgång. Allmogens kreatur äro små, svaga och illa födda. Hästafveln har, i sednare åren, vunnit mycken förbättring genom de af Kongl. Maj:t i Näder vidtagne anstalter dertill. Vid den i Länet inroterade del af Kongl. Lif-Regementets Dragon-Corps äro 5 Rusthålls-nummer vacante, för hvilka ägarne hålla så kallade Esquadrons-Beskällare. På härvarande Academie-Stall hålles ett antal af 6 Hingstar från Strömsholms Kongl. Stuteri. Dessutom hafva, under de sista 2:ne åren, 3:ne Beskällare från samma Stuteri varit hos särskilde possessionater i Länet stationerade; och allmogen börjar nu, att med mera villighet begagna sig af dessa förmonliga tillfällen, till vinnande af en förädlad och starkare Häst-race.

Ladugårds - producterne i Länet åtgå, för det mesta, i hushållen. Mjölks och smör införas i obetydliga quantiteter till Städerna. Större kreatur afyttras icke till betydlig mängd, så vida ej foderbrist och fattigdom tvinga dertill. Hästar inköpas ännu årligen

flere, än som försäljas. Kalfvar, Får, Svin, Gäss, Kycklingar och ägg äro således de enda afsättnings-producter; och då såsom säkert kan anses, att endast $\frac{1}{3}$:del af jordbrukarne hafva sådane producter att afyttra, och att de öfriga $\frac{2}{3}$:delar, hvaribland ståndspersoner förnämligast räknas, snarare köpa än försälja slika födoämnen, torde man komma sanna förhållandet nära nog, om det antages, att af de i Tabellen för landet omförmälda 15,770 st. Kalfvar à 4 R:dr, 88,949 st. Får à 3 R:dr, 26,624 st. Svin à 6 R:dr och 449 st. Getter à 2 R:dr 24 sk., må $\frac{1}{3}$:del kunna föryttras, eller 1,752 st. Kalfvar, 9,883 st. Får, 2,958 st. Svin och 50 st. Getter, för tillsammans ungefär 54,530 R:dr Banco. Gäss, Ankor, Kycklingar och ägg m. m. torde kunna gifva en inkomst-summa för hela Länet af omkring 12,000 R:dr Banco, hvarigenom Ladugårds-afkastningens hela försäljnings-summa, lika fördelad å hvarje Hemman i Länet, blefve vid pass 19 R:dr B:co. Vill man åter i penningar beräkna Landtmannens eget husbehofsgagn af Ladugårdarne, och antager afkomsten af en Ko, värd 16 R:dr, till 50 procent, af ett Får till 50 procent, af ett Svin till 10 procent och af en Get till 25 procent, så uppkommer, enligt Tabellen för Landet, en summa af 377,599 R:dr Banco, som, utskiftad lika

på de i Länets befintliga 3,543 $\frac{47}{8}$:dels mantal, utgör för hvarje, med inbegripande af de derå anlagde Torp och Lägenheter, ett årligt värde-belopp af vid pass 106 $\frac{1}{2}$ R:dr Banco. Vinsten af Hästar och Oxar, hvilka sednare alltför litet brukas i Länets, måste, naturligtvis, föras till åkerbrukets afkastning och deruti inbegripas. Någon början till Ladugårds-skötselns förbättring märkes, fastän den fortgår långsamt, och till en sådan förkofran igenfinnes orsaken i Ladugårds-effecternes lätta och fördelaktiga afsättning. Boskaps-sjuka härjade i åtskilliga, österut belägna socknar af Länets, under missväxt-året 1826, hvaraf, oaktadt den kraftigt motarbetades, många Boskaps- och äfven Häst-kreatur störtade. Bränvins-brännings-förbud har, på flere år, icke ägt rum, och ett så beskaffadt förbud anses i allmänhet verka menligt på Ladugårdarnes bestånd.

Skogar, under enskilt ägo, finnas egentligen i Länets norra del. De äro dock temligen tillräckliga för behöfvets inom Bro och Häbo Härad, men ringare och nästan inga i Trögds, Åsunda och Lagunda Härad, der innevånarne måste hämta timmer och bränsle på flere mils afstånd. I Hagunda Härad hafva socknarne Tibble, Åland och Järlåsa betydlig skogs-tillgång, men de öfrige äro nästan skoglösa. I Ulleråkers

Härad hafva Näs och Jumkihs socknar någon bättre skogs-tillgång, men de öfriga mindre. Vaksala Härad är alldeles skogslöst. Med undantag af en del utaf Skuttunge socken har Bälings Härad brist på skog. Rasbo Härad äger hjälplig skog. Norunda Härad är till största delen skogslöst. Örbyhus Härad har, i norra delen, ganska vidsträckta skogar, men i andra trakter råder skogsbrist. Olands Härad har brist på skog i flere socknar. Leufsta Tingslag och Dannemora Tingslag äga vidsträckta, men genom kolning till Bruk och Bergverk medtagne, samt af 1795 års starka skogsfall mycket skadade skogar, här, såsom öfver allt i Länet, till största delen bestående af Gran och Tall, men äfven af Björk, Asp, med flere löfträd och deribland ett mindre antal Ekar, hvilka dock icke väl trifvas, och hvaraf de fleste finnas uppå det snart sagdt oräkneliga antal af Holmar, som Dahlelven skönt bildar emellan Söderfors Bruk och det namnkunniga vattenfallet vid Elskarleby. De privata skogarne äro nu mera mest storskiftade emellan delägarene. Vården derom är, i allmänhet, ganska bristfällig och oriktig. Uppmuntringar till befordrande af skogarnes återväxt tyckas vara fruktlöst gifna. Skogarne sakna ock det beskydd, som ägande-rättens helgd lemna annat gods. De äro alltså i

aftagande, hvartill jemväl skogseldar, utaf hvilka många och vidsträckta härjningar skedde år 1826, i följd dels af åsk-eld och dels af vårdslöshet, mycket bidragit. Af Bruks- och Bergverks-ägare besörjes deremot skogshushållningen med klokhed och om-tänka. Detta Län, som mångenstädes sak-nar skog under enskilt egendoms-rätt, har en desto större rikedom på allmänna skogs-trakter: här finnas nemligen icke mindre än 14 st. så kallade Krono-parker, spridda omkring Upsala stad, till en stor del ut-blottade på skog och innehållande vid pass 4,814 tunnland, nu mera stälde under Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes öfver-inseende: 1 Krono-Allmanning, innehållan-de 2,161 tunnland, samt 17 Härads-All-männingar om ungefär 40,459 tunnlands vidd, med inberäknade odlings-lägenheter. Dessa skogsmarker vårdas närmast af 1 Öfver-Jägmästare, 1 Landt-Jägare, 6 Jä-geri-hetjenter och 24 Krono-Skogvaktare, biträdde, i hvad Härads-Allmänningarne angår, af visse dertill å Tingen valde Hä-radsboer. Af Härads-Allmänningarne äro, för det närvarande, 7 st. fridlysta, för att vinna tillväxt, men de öfriga 10 äro upp-lätne åt behöfvande Häradsboer, till un-derstöd i den ordning, som nu gällande Kongl. Förordning om skogarne i Riket d. 1 Augusti 1805 bjuder, och hvilket under-

stöd, sedan år 1822 årligen utgjort tillsammans 800 st. byggnads-timmer, 40 lass Gärdsel och 790 lass Ved. Dessutom hafva flere betydliga quantiteter af timmer och virke måst lemnas till afbrända Byars och Hemmans återuppbyggande. Sådane undersökningar om dessa skogars tillstånd, som högstberörde Nådiga Förordning påbjuder, äro skedda åren 1813, 1814 och 1822, hvarvid de befunnits skäligen fredade från betydlig åverkan och till en del under god återväxt. Under recognition äro upplåtne: åt Söderfors Bruk en del af Tierps vestra Allmänning, och åt Elfskarleöus Bruk en del af Tierps Krono Allmänning, en del af Tierps vestra Allmänning samt Elfskarleby vestra Allmänning, till ett område af 14,865 tunnland, odugliga mossar m. m. och skattlagde ägor dock inberäknade, emot afgift af 12 R:dr 24 sk. för den förre, och 137 R:dr 24 sk. för de 3:ne sednare. Dannemora Jerumalms-Grufvor innehafva ock 3:ne skogstrakter i Rasbokihls, Morkalla, Tegelsmora och Films socknar, kallade södra, norra och vestra Grufvu-Allmänningarne samt innehållande tillhopa 6,482 tunnland, men deraf blott 2,784 $\frac{3}{4}$ tunnland skogsmark; hvilka Allmänningar äro donerade till Grufvornes understöd. De hafva hittills förmått underhålla Grufvorne med nödigt byggnads-virke och förmodas kunna, med iakttagande af ytterst

noggran hushållning, äfven göra det framdeles; dock måste årliga behofvet af bräder och plank, jemte virke till Grufdrängstorpens underhåll, anskaffas annorstädes ifrån. Sockne Allmänningar innehafvas af Fundbo och Danmarks Församlingar. Dessa äro nu Hemmanen emellan fördelade. I afseende på skötseln af Kronans skogar och Härads - Allmänningarne är en förbättrad method nu mera införd, och de åtgärder, som uti Kongl. Maj:ts Nådiga Bref till Dess och Rikets Kammar-Collegium af den 16 Martii 1824 anbefallas, dels redan verkställda, dels ock under beredning. Hittills har behofvet icke föranledt nyttjande af bränntorf. Sådan finnes icke heller, anuorledes, än på något enda ställe, der en torf, liknande den, som i södra provinserne begagnas till bränning, under de sednare åren blifvit upptackt. Konsten att bygga hus af halm och lera fortfar att begagnas så väl i Gamla Upsala socken, der den först blifvit använd, som i de derintill gränsande socknar och vid Dannemora Grufvor, samt visar sig vara högst nyttig på en skoglös ort. Stängsel-sättet är det fordnä, nemligen medelst gärdesgårdar, uppförda af små träd, hela, jemte sönderklufna större. Mycken skog förödes genom detta, på en slättbygd olämpliga, hägnads - sätt; men sten-gärdesgårdar anses vara alltför kost-

samma och finnas derföre på få ställen. Lefvande häckar, vattengrafvar och jordvallar brukas icke och äro tilläfsventyrs icke tjenlige under ett så kallt luftstreck.

Bergsrörelse drifves endast i Länets norra och östliga delar. Den består i Danuemora Jernmalms-Grufvors bearbetande, samt i den första förädlingen af deras afkastning. Dessa, för sin rikhaltighet och sina, för vissa jern-arbeten, sällsynt förträffliga egenskaper berömda och namnkunniga malmfält, indelas i 3:ne hufvuddelar, nemligen: 1:o Norra Fältet, som innehåller tillhopa 28 särskilta Grufvu-öppningar och så kallade skärpningar, med sina åtskilliga namn; 2:o Mellan-Fältet, med tillsammans 11 st. Grufvu-öppningar, och 3:o Södra Fältet, innehållande 31 Grufvor och skärpningar. Hela antalet af öppna och ödelagda Grufvor och Skärpningar vid Danuemora uppgår till 70 st., af hvilka de nu med arbete belagde äro 16 st., ehuru de särskilta arbets-rummen uti dessa Grufvor äro 23, utaf hvilka 18 st. arbetas i och för erhållande af malm, då de öfriga 5 deremot endast drifvas för beredandet af Grufvornes bestånd i framtiden, i afseende på anfart, vattenuppfordring och väder-vexling. Under de sista fem åren hafva nya Grufvor härstädes icke blifvit upptagne, och ej heller är någon af de förut

arbetade ödelagd. Ehuru således, i afseende på sjelfva Grufvubrytningen, icke något är att tillägga den underdåniga berättelsen af år 1822, bör likväl, såsom anmärkningsvärdt, omförmälas: att Grufvuintressenterne år 1823 beslöto, och året derefter började, ett viktigt och dyrbart arbete i dagen, medelst fortsättning af den förra Sten-dammen utmed vestra sidan af Stor-Grufvorue i Mellan-Fältet, förbi den så kallade Jord-Grufvan, fram till Ödes-Grufvans östra dag-klyft, hvarigenom hela Mellan-Fältet, för evärdeliga tider, bör blifva fredadt för vatten-öfversvämning från den närbelägna Gruf-sjön, och en betydlig malm-tillgång tillika vinnes uti Jord- och Ödes-Grufvorue, hvilken eljest icke kunnat utbrytas. Detta företag var påkalladt, dels genom ett i Jord-Grufvan år 1823 timadt olyckligt ras, hvarigenom trenne Grufvuarbetare omkommo, och dels genom nödig omtänka för Grufvornes framtida bestånd, samt har derefter alla åren drifvits med all möjlig styrka, så att det samma nu är vid pass half-färdigt. Hvad malm-tillgångarne i Dannemora Grufvor beträffar, så finnes ännu icke anledning, att befara någon hastigt inträffande brist, ehuru Grufvornes växande djup ökar kostnaden att dem upphämta. Malmbrytningen har, under de sednast förflutna 5 åren,

uppgått till ett sammanräknadt belopp af 462,339 Skeppund, virtualie-vigt, eller i medel-tal, årligen till 92,467 $\frac{4}{5}$ Skeppund; varandes 1 lass malm beräknadt till 3:ne Skeppund. Således har brytningen nu varit 18,054 $\frac{4}{5}$ Skeppund starkare på året, än under de förra 5 åren, hvartill orsaken bör sökas uti den fördelaktigare handels-conjunctur jernet, under de sednare åren, tagit, såsom export-vara, samt Jern-Bruks-ägarnes deraf föranledda tillökning i smide. Såsom följd häraf har ock, under dessa år, arbets-styrkan vid Dannemora blifvit betydligt ökad, så att, då arbets-personalen vid 1823 års början utgjorde blott 254 personer, uppgick den, vid nästlidet års slut, till 286 personer, och antalet af hela folkmängden vid Grufvorne, enligt 1828 års mantalslängd, till 1,146 personer, då det samma, år 1823, endast var 1,044 personer. Spannmåls-consumtionen vid Dannemora Grufvor uppgår årligen till ungefär 2,650 tunnor, hälften Råg och hälften Korn, hvaraf blott omkring 100 tunnor kunna produceras af Grufvornes inskränkta jordbruk, och återstoden aflemnas af Grufvu-intressenterne, hvar efter sin lott. Större delen deraf inköpes från socknarne i Olands, Rasbo, Vaksala, Bälings, Norunda och Örbyhus Härad. Någon calcul öfver penninge-värdet af dessa Grufvors afkastning, kan svårligen

riktigt uppgöras, särskilt för sig, utan lär-
rer böra hänföras till beräkning af Jern-
Brukens revenue.

Utom Dannemora Grufvor brytas icke,
inom Länet, några Grufvor af betydighet;
dock må nämnas: 1:o Anna Johanna
Grufvan, belägen i Films socken, hvilken
år 1823 lemnade 1806, och år 1824 1,641
Skeppund malm, hvarest den, såsom ut-
bruten, blef öfvergifven vid $15\frac{1}{2}$ famnars
djup, samt 2:o Hyttö Grufva under Elf-
karleö-Bruk i Elfkarleby socken. Malm-
vinsten här har utgjort, år 1825, 300 Skep-
pund, år 1826, 200 Skeppund och näslidet
år 100 Skeppund; skolande malm-tillgån-
gen vara i aftagande. Någon ny eller för-
ut ödelemnad Grufva, har icke, under de
sista 5 åren, blifvit upptagen. Vid dessa
mindre Grufvor uppgifvas 15 personer haf-
va varit sysselsatte med sjelfva Bergsar-
betet.

Tackjerns-blåsning bedrifves vid 11
Masugnar, nemligen: Österby, Tobo, Vess-
land, Hillebola, Carlholm, Strömsberg, Ull-
fors, Gimo, Söderfors, Hyttö och Harnäs.
Sammanräknade beloppet af dessa Masug-
nars Tackjerns-tillverkning var, år 1823
27,301 Skeppund, år 1824 23,786 Skeppund,
år 1825 21,939 Skeppund, år 1826 19,351
Skeppund och år 1827 17,887 Skeppund,
hvarvid anmärkes, att det vid Harnäs till-

verkade Tackjern begagnas vid Forsmarks Bruk i Stockholms Län, hvaremot Vatt-
holma Bruk här i Länet betjenas af Tack-
jerns-blåsningen vid Länna Masugn i Stock-
holms Län.

Stångjerns-smide varkställes vid ne-
dannämde 9 Bruk, nemligen: Österby,
Leufsta, Carlholm, Strömsberg, Ullfors,
Gimo, Vattholma, Söderfors och Elfkarle-ö.
Under loppet af nästlidet år tillverkades
vid Österby 2,977, vid Leufsta med Carl-
holm 5,695, vid Strömsberg 1,583, vid Ull-
fors 1,419, vid Gimo 1,457, vid Vatthol-
ma 1,512, vid Söderfors 3,082 och vid
Elfkarleö 1,454 Skeppund Stångjern, och,
tillsammans vid alla, under år 1823, 19,342
Skeppund, år 1824 19,760 Skeppund, år
1825 18,443 Skeppund, år 1826 17,583
Skeppund och nästlidet år 19,181 Skep-
pund.

Manufactur-tillverkning. *Spikhamrar*
äro anlagde, vid Vesslands Bruk, der hög-
sta smides-beloppet var år 1823, 35 Skep-
pund och det lägsta år 1825, 43 Skeppund
samt vid Elfkarleö Bruk, hvarest årligen
tillverkats omkring 34 Skeppund Spik, utom
nästlidet år, då 152 Skeppund jern dertill
användes. *Stål-ugnar* finnas vid Österby,
Åkerby och Elfkarleö. Årliga tillverknin-
gen har varit: vid Österby, från 500 till
927 Centner; vid Åkerby, från 95 till 152

Centner och vid Elskarleö från 236 till 544 Centner Stål. *Ankare- och Grof-smide* har verkställt vid Söderfors till årligt belopp från 138 till 422 Skeppund.

Vid egentliga Hytte-arbetet anses 90 à 100 personer; med Stångjerns-smidet 170 à 180 personer, och vid Manufactur-smidet 35 personer, hafva varit anställda, utom Bruks-betjeningen, som skall utgöra omkring 40 personer, samt Dagkarlar, eller så kallade Bruksarbetare, som med byggnader m. m. vid Bruken sysselsättas, och hvilka äro ganska många, så att hela arbetspersonalen vid berörde Hyttor, Bruk och Jern-Manufactur i Länet, uppskattas till 4,364 personer af begge könen och alla åldrar.

Värdet af de årliga tillverkningarne vid Bruken inom Länet kan icke med säkerhet bestämmas, emedan det samma är mycket olika, och, hvad det så kallade Vallon-smidet beträffar, icke kan annorlunda än gissningsvis uppgifvas, emedan ägarne till Vallon-verken sjelfve sluta Contract om försäljningen af sitt jern, med köpmän i England. Försäljningspriset å Stångjern, tillverkad med Tysk-smide, är mera bestämdt känt. Det var, åren 1823 och 1824 15 R:dr Banco per Skeppund, uppsteg sedermera, år 1825, småningom ända till högst 20 R:dr Banco, och har åren 1826

och 1827, bibehållit sig vid ungefär 19 R:dr Banco per Skeppund; men tysk-smide ikkas icke vid något annat Bruk i detta Län än Elfkarleö. De öfriga Bruken smida Vallon-jern, hvilket, indeladt i 3:ne sorter, med mycket olika försäljnings-pris, dock lærer kunna, i allmänhet upplagas till minst $\frac{1}{5}$:dels högre värde än Tysk-jernet. Efter dessa grunder kan man likväl beräkna värdet af Stångjerns- och den mindre betydliga Manufactur-tillverkningen inom Länet, ringast till 400,000 R:dr Banco på året. Tackjern försäljes här alldeles icke, och en obetydlig qvantitet af malm. Antalet af Läster Kohl, som vid Bruk och Hyttor åtgå, är jemväl svårt, att, med säkerhet, beräkna. Mera än $1\frac{1}{2}$ Läst Kohl åtgår, i allmänhet, icke för tillverkning af 1 Skeppund Tackjern utaf Dannemora malmer, och vanligtvis något mindre än 2:ne Läster för tillverkningen af 1 Skeppund Stångjern, vare sig genom Tysk- eller Vallon-smide. Således kunna omkring 70,000 Läster Kohl anses årligen erforderliga för Tackjerns-blåsning och Stångjerns-smide inom Länet, hvilka, till största delen, hämtas från Brukens egne och från recognitions-skogarne. För det ringa belopp, som af Skatte-Allmogen inköpes, lærer den vanliga betalningen vara 1 R:dr 40 sk. à 2 R:dr Riksgälds sedlar pr Läst. Slutligen må nämnas: att

Tackjerns-blåsningens större eller mindre belopp, under särskilda år, beror hufvudsakligen af vintrarnes beskaffenhet och andra, locala förhållanden, men icke har inflytande på Stångjerns-tillverkningen, emedan Bruksägarna i allmänhet hafva ganska stora Tackjerns-inventarier; att Masmästarekonsten går, så väl i denna ort, som annorstädes inom Riket, med små, men säkra steg, till sin förbättring; att samma förhållande äger rum med Stångjerns-smidet, hvars årliga belopp mindre varierar, utgörande ett ungefärligt årligt medium af 19,000 Skeppund, samt att Stångjerns-tillverkningen vid Leufsta, Österby och Gimo Bruk, hvilka hafva oinskränkt recognitions-smide, skulle, utan förändring i Brukens privilegier, kunna drifvas högre, om icke bristande kol-tillgång vore ett oöfvervinneligt hinder deremot.

De flesta Bruken äro, efter sina privilegier, funderade på ett viss quantum jeru, som årligen skall utsmidas och för hvilket måste betalas Hammar-skatt efter smidets quantum, à 1 procent, eller 1 Skeppund af hvarje 100 Skeppund, ehvad detta quantum utsmides eller icke. Det årliga smide, hvarest denna Skatt beräknas, är: vid Leufsta med Carlholm, 2,000 Skeppund, vid Österby 1,500, vid Gimo 375, vid Strömsberg

berg 1,650, vid Ullfors 1,450, vid Söderfors 1,600, vid Vattholma 700 och vid Elfkarleö 1,850 Skeppund, hvarföre Hammarskatts-afgiften, enligt Taxa, under nästlidet år, utgjordes, af Leufsta jemte Carlholm med 420 R:dr, af Österby med 315 R:dr, af Gimo med 78 R:dr 36 sk, af Strömsberg med 330 R:dr, af Ullfors med 290 R:dr, af Söderfors med 320 R:dr, af Vattholma med 136 R:dr 24 sk. och af Elfkarleö med 360 R:dr 36 sk. För de 5 sista åren sammanräknade, belopp denna ordinarie skatt af alla ofvannämde Bruk till 10,157 R:dr 3 sk. Banco. Dessutom skola Recognitions-Verken Leufsta, Österby och Gimo betala, för fritt smide, utöfver Hammarskatten, årligen 1,333 R:dr 16 sk. tillsammans, hvaraf Leufsta Bruk erlägger 533 R:dr 16 sk., Österby 533 R:dr 16 sk. och Gimo, jemte Rånäs Bruk i Stockholms Län, 266 R:dr 32 sk., eller hvardera 133 R:dr 16 sk. Banco. Söderfors Bruk betalar för Ankar-smide 1 procent af årliga tillverkningen, hvilken för de sist förflutne 5 åren utgjort 225 R:dr 25 sk. 9 r:st. Utaf Masugnarne erlägges Tionde-Tackjern när de äro i gång, med 1 Skeppund i dygnet, med undantag af Harnäs Masugn, som icke betalar mera än $\frac{3}{4}$ Skeppund; hvilken afgift, under de 5 åren 1823—1827, utgjort

för Söderfors Masugn 6,687 R:dr 9 sk 7 r:st., för Österby 4,996 R:dr 42 sk. 4 r:st., för Vesslands 4,622 R:dr 34 sk. 2 r:st., för Hyttö 3,750 R:dr 46 sk. 10 r:st., för Gimo 2,553 R:dr 32 sk. 4 r:st., för Tobo 3,719 R:dr 28 sk. 6 r:st., för Ullfors 2,885 R:dr 36 sk., för Strömsbergs 2,269 R:dr 46 sk., för Carlholms 1,475 R:dr 2 sk., för Hillebola 1,789 R:dr 3 sk. och för Harnäs 2,012 R:dr 11 sk. 2 r:st., således tillhopa 36,763 R:dr 3 sk. 11 r:st Banco, eller årligen per medium 7,352 R:dr 8 sk. Banco. Härutöver betalas ännu allmän Bevilling till det belopp Tabellen upptager.

I Länet finnes, bland *öfrige näringar* blott 13 st. Tegel-Bruk, vid hvilka årligen tillverkas omkring 930,000 st. Mur- och Tak-Tegel, hvilka mest försäljas i Stockholm och Upsala, à 20 R:dr Banco pr 1000, öfver hufvud, och hvarvid blott en person å hvardera är, för beständigt, sysselsatt: 1 Pappers-Bruk, benämndt Lingonbacka och beläget i Järlåsa socken, hvarvid 10 personer, utom Lumpssamlare, sysselsättas och hvars, till 4,072 Ris papper af olika slag, uppgifna tillverkningsbelopp, är skattadt till 4,792 R:dr 4 sk. Banco, samt en vid Qvarnbo gård i Läby socken, nyligen anlagd, obetydlig Strump-Fabrik. De i Järlåsa socken förut befintliga: 1 Porcellains-Fabrik

och i Läder-Garfveri samt i Valk-verk i Nysätra socken, äro nu mera nedlagde.

Till *bi-näringar* kunna hänföras: 10 st. Kalkugnar, i värde upptagne tillhopa till 5,500 R:dr Banco, hvilkas afkastning ej är bestämdt känd, men icke kan vara betydlig och vinner afsättning inom Länet. Salpeter-tillverkningen, till hvars bedrivande i Länet finnas 180 st. större och mindre Plant-Lador jemte 60 st. Log-golf, fyllda med tjenlig jord, hvilka, om de sköttes med drift, skulle kunna lemna minst 2,500 Lispund Salpeter årligen, men nu mera, på åtskilliga ställen, äro försunmade. Salpeter-Uppbörden i Länet har utgjort, år 1823, 1669 L:℔ 7 ℔ 20 lod, år 1824 1,873 L:℔ 12 ℔ 30 lod, år 1825 1,588 L:℔ 6 ℔ 28 lod, år 1826 1,655 L:℔ 18 ℔ 15 lod och nästlidet år 1,551 L:℔ 11 ℔ 31 lod, således tillhopa under alla 5 åren 8,338 L:℔ 17 ℔ 30 lod eller pr medium årligen 1,667 L:℔ 15 ℔ 19 lod, oluttrad godkänd Salpeter; varande sjudningen under åren 1824 och 1826 mycket förminskad af den då inträffade vatten-brist. Länets årliga Salpeter-skatt utgör, efter $\frac{1}{4}$ L:℔ på mantalet, 885 L:℔ 18 ℔ $20\frac{2}{3}$ lod, och således hafva här tillverkats 781 L:℔ 16 ℔ $30\frac{1}{3}$ lod utöfver det egna behofvet, som gifvit Länet en årlig penninge-inkomst af 5,863

R:dr 41 sk. 8 r:st. Banco à 7 R:dr 24 sk.
Banco pr L:℔.

Linne- och Ylle-väfnader tillverkas af allmogens qvinnor för husbehof, men icke derutöfver.

Bi-skötseln borde kunna idkas här med särdeles framgång, men är mycket försummad. Jagt idkas blott såsom nöje, men ej som näring. Uti Elfkarleby socken finnes ett Krono-Laxfiske, som med en tillydande obetydlig Kungsgård är utarrenderadt för en årlig afgift af 210 L:℔ 11 $\frac{1}{2}$ ℔ salt Lax, att betalas efter markegång med penningar och till hvars skötsel 9 Not-Drängar begagnas. Uti Elfkarleby, Leufsta och Hällnäs socknars Skärgård idkas Strömmingsfiske, som från medlet af Maji till medlet af September månad sysselsätter vid pass 280 personer, med 140 st. två rodds, så kallade Sköt-båtar, och hvilkas fångst är, tilläfventyrs för lågt uppgifven till omkring 500 Tunnor salt strömming, hvarutöfver en mängd af samma fisk försäljes färsk här i Staden och annorstädes i orten. Den salta Strömmingen bortbytes till största delen på Marknader i Elfkarleby och Skefthammar, emot Spannmål. Försåld för contante penningar, plägar hvarje Tunna betalas med 16, 18 à 20 R:dr Riksgälds sedlar. För öfrigt är fisket i Länet af ringa betydenhet. Tjäru-bränning i skogs-

orten bedrifves föga öfver innevånarnes eget husbehof. Kolning, körslor vid Bruken samt forsling af malm och jern äro vigtiga sysselsättningar för innevånarne i de socknar som omgifva Bruken. Penninge-värdet af dessa forslingar och körslor kan icke med visshet bestämmas, men understiger troligen icke 4,000 R:dr Banco för hvardera af de 2:ne Fögderier, uti hvilka Bruken äro belägne. Forslande af Spannmål m. m. emellan Stockholm och Gefle samt Upsala och Gefle är ock en inkomst-källa, synnerligen för Tierps sockens allmoge. För Brukens räkning finnas 4 lastageplatser, i Hällnås, Leufsta, Vesslands och Elskarleby socknar, benämde Ängskär, Löten, Snatrabodarne och Skutskär, hvarifrån Leufsta, Carlholms, Åkerby, Hillebola, Vesslands, Strömsbergs, Ullfors, Söderfors och Elskarleö Bruks-effecter transporteras till Stockholm; men annan och vidsträcktare sjöfart idkas icke.

Åkerbruket är Länets innevånares hufvudycke. Den i allmänhet bördiga och förträffliga jorden gifver sina brukare tillräcklig näring, och skulle kunna gifva dem välstånd, om det skadliga missförhållandet emellan Åkerbruket och Ängs-skötseln blefve bringadt till riktighet och den, nu vårdslösade ängs-skötseln lagd till grund för Åkerbruket såsom sig bör; men den åker,

som utmagras, i brist på gödsel, och brukas med kraftlösa dragare samt mindre god redskap, måste nödvändigt neka den rikdom i sin afkastning, som han eljest, utan tvifvel, skulle lemna. Likväl kan, med säkerhet antagas, att äringen p:r medium, icke understiger 6:te kornet af Hvete, 5:te kornet af Råg, 6:te af Korn, 6:te af Bland-säd, 5:te af Hafra, 5:te af Ärtor och 6:te kornet af Potatoes, utom utsädet. — Visserligen är det sant, att, äfven i denna ort, som tyckes framte så stora slätter, skogsmarken likväl, på det hela, är vida öfvervägande, så att den odlade och frukt-bärande jordvidden kan anses förhålla sig till den obrukade (hvaraf berg och vatten icke upptaga betydlig del,) såsom 1 till 4, emedan massan af åker skäligen kan antagas till 7, och af äng till $4\frac{3}{8}$:dels qvadrat mil; men lika visst är, att skogs-brist redan äger rum, och att den hotar att blifva ännu kännbarare i framtiden. Mogen, till sågning och byggnad tjenlig, skog, blifver allt mer och mer sällsynt. Den unga skogen skonas ingalunda och på återplantering tänka ytterst få enskilte jordägare. En grund till denna farliga missvård finnes tydligen i Fäderneslandets allmänna Lag, som icke gifver fullkomlig helgd åt denna dyrbara och svårt ersättliga egendoms-gren, hvares våldförande likväl strider emot na-

turlig rätt, äfven så väl som det olofliga tillgrepet af alstren utaf människans industrie; men denna, från forntidens lätt förklarliga åsigter kvarstående, icke blott i ekonomiskt, utan äfven i moraliskt afseende, farliga opinion om ett slags gemensamhet för alla i rättigheten till skog, synes böra både af Uppfostraren och Lagstiftaren, med alfvar motarbetas och småningom uppbäffvas. Alla Hemman i denna ort kunna likväl omöjligen blifva sjelfständige i afseende på sin skogs-tillgång, ty ganska många deribland sakna, på sitt inskränkta ägoområde, utrymme för skogs-växt och tyckas vara af naturen egnade åt åkerbruket och ängs-culturen. Desse Hemmans ägovidd är, i den grad olika, att hela mantal finnas med blott 20 à 30 tunnlands jord, då andra äga till och med 1000 tunnland och derutöfver; och såsom exempel af olikhet i utsäde må nämnas, att en del Hemman äga sådant blott till 4 à 5 tunnland, då andra hafva 30, 40 à 60. Bergsrörelsen är, såsom det ofvananfödda visar, af största vigt, så väl för Riket i allmänhet, som för orten der den idkas, och verkar fördelaktigt så väl på jordbruket, som på åtskilliga binäringar, hvaribland en del just genom Bergsrörelsen äga sin tillvarelse. Äfven de öfriga näringarne äro tjenliga och naturliga för orten samt bestå följaktligen utan all-

mänt understöd, hvilande på jordbruket; men Uplands allmoge har allt för ringa håg för bi-näringsar. På slätthygden, der skog och sjö saknas, erbjuda sig ock tillfällen till dem mindre lätt, hvaraf händer, att omtanken der uteslutande rigtas på den egentliga åker-skötseln och hvad dermed äger oskiljaktig gemenskap, samt att då behofven i och för de med jordbruket sammanhängande stycken äro försedda, tillbringas den öfriga tiden i en bestämdt skadlig overksamhet af allmogens Söner och Drängar, ehuru den borde kunna lemna rum för mången nyttig sysselsättning. I följd deraf omfattas ock den ganska vigtiga och för orten lämpliga Salpeter-tillverkningen icke med den kraft, som skulle kunna deråt egnas. Denna näring har dock redan, genom de från Statens sida lemnade uppmuntringar och understöd, vunnit så mycket burskap, att dess plötsliga förfall icke bör befaras, så länge de nu varande pris på dess product bibehållas, men i annat fall kan det med säkerhet förutses.

Någon egentlig *Handel* kan icke sägas i Landet äga rum. Allmogen uppköper, vid års-marknaderne i närliggande Städer, äfvensom i Stockholm, sina hushållsbehof af främmande varu-artiklar, samt försäljer, till stor del om hösten, sin spannmål, jemte brännvin, något hö och några Ladu-

gårds-producter. De fleste umbärliga alster af Landtmanna-näringarne föryttras i Stockholm, och en del deraf här i Staden. Sina behof af skogs-effecter måste slättlandets innevånare fylla genom uppköp, till större delen, från angränsande skogrikare trakter i Vestmanland. De behöfliga linne-varor-ne anskaffas på den stora samlings-plasen för dem, Distings Marknad, som årligen hålles här i Staden i Februarii månad. De största afsättnings-tillfällen för landets hufvud-product lemna, Stockholm oberäknadt, Gefle, Vesterås och Sala samt Bergslags-orterne i Vestmanlands, Gefleborgs och Fahlun Län. Sådane långväga resor företagas alltid om vintern och för att kunna verkställa dem, äfvensom för att kunna för-rätta de långa skogskörslorne, hafva ortens Jordbrukare behof af det stora antal Hästar, som nu underhållas, då Oxar eljest skulle kunna till åkerbruket användas, med mindre kostnad. Dannemora Bergslag behöfde for-dom, såsom nämndt är, vida större spannmåls-quantiteter än nu, och gaf då Länets åkerbrukare en lätt och begärligt eftersökt afsättnings-ort. De spannmåls-quantiteter, som nu ditföras äro icke af särdeles stor betydighet. Upsala Stad producerar sjelf så mycken säd å dess vidsträckta och för-träffliga jord, att icke särdeles mycken spannmål af dess innevånare uppköpes.

Långa transporter med spannmålen, ända till 16 à 20 mil fram och åter, måste alltså företagas för att kunna vinna en någorlunda fördelaktig afsättning derå; och dessa resor, med bristande lodertillgång och svaga dragare, äro en tung, jordbrukets förkofran och dess idkares välstånd motverkande, olägenhet. Få eller inga betydligare uppköp af spannmål ske hemma i Landet, och då producenten således måste icke blott själf bortforsla den, utan äfven söka att bereda sig afsättnings-tillfällen, som ofta blifva ovissa eller slå ut sig till hans skada, följer deraf, att bränvins-bränningen tillgripes såsom ett hjälpmedel, och snart, genom vana, drifves utöfver behofvets gräns, förvandlande sig således till ett ondt, hvilket, genom producentens obetänksamma bruk, förslappar och förgiftar nu varande generation, äfven under själfva barna-åldern och således ända ned i lifvets första rot: en slags, till denna ort icke inskränkt moralisk pest, hvilken säkert icke kan utrotas annorledes, än genom en alfvarlig, och med det varmaste nit controllerad, barna-uppfostran. De yttre tvångslagarne ensamme uppställa, för det närvarande, ett alltför svagt värn, blott ett overksamt palliativ, deremot. — Hela södra och vestra delen af Länet har, genom den tillstötande Mälaren, en vig och lätt sjö-communication

med hufvudstaden och flere andra Städer, som af Ångfartygen göres ännu mera bekväm och angenäm. Lands-communicatio-
nerne i det inre af detta, från urminnes
tider starkt odlade och bebodda Län, äro
goda, bekväma och för behofvet tillräckliga.
Uti den inre handeln har någon märkbar
förändring icke skett under de sednare åren;
men landet har tydligen vunnit genom
verkningarne af Kongl. Maj:ts Nådiga För-
fattningar den 9 Januari 1822 angående
förbud emot Glas- Porcellaines- och Smides-
föräres omkringresande, och den 5:te Juni
samma år rörande Västgöthe-Allmogens m.
fleres, Gårdsfarihandel. Marknadsplatser å
landet finnas i Elfskarleby socken och i
Skefthammars socken, der Marknader hål-
las, på förra stället i Juli och Octoher
samt på det sednare i Juni och October
månader. Handeln der utgöres då, hufvud-
sakligast, af skärgårds-producters och Landt-
manna-varors utbyte, hvarvid, t. ex. van-
ligen betalas 3 Fjerdingar spannmål för 1
Fjerding salt strömming. Sådane bytes-
platser, vid Mälarens stränder, äro Flott-
sund i Bondkyrko socken, Örsundsbro i
Girista socken, m. fl., hvilka, sedan urål-
driga tider, talrikt besökas vid Midsomma-
ren och Michælsmässan, af skärgårdsboer
och Länets landtmän, hvilka sednare då,

emot spannmål förskaffa sig sina behof af salt fisk.

4:o Politisk författning.

Jordeboks-förändringarne i Länet under de sednare 5 åren äro följande: 1 par stenar i en Vatten-qvarn, 1 Väder-qvarn, 1 Odling, 1 Torp, 5 Ängar och $\frac{1}{8}$ mantal Nyhemman hafva blifvit skattlagde; 1 Odling är beviljad; 2:ne Väder-qvarnar äro nedlagde; 3:ne Vatten-qvarnar äro upptagne från ödesmål; $1\frac{3}{4}$ mantal Frälse hafva iklädt sig Kronoskatte natur för oliqviderad Frälse-ränte-skuld m. m.; 3 mantal Krono äro köpte till Skatte, äfvensom 3:ne Krono-Lägenheter och 1 mantal Frälse är nedsatt till $\frac{1}{2}$ mantal. Af öde upptagne, eller i ödesmål fallna Hemman finnas icke. Å enskilte egor hafva åtskilliga Nybyggen under dessa 5 år blifvit anlagde. Å Krono-Parker och Allmänningar äro de, tills vidare, af Kongl. Majt i Nåder förbjudne. Hemmans-klyfvingar inträffa rätt ofta, i följe af arf eller andra laga fång, dock icke i mindre delar än sådane, hvarå åbo kan vara besutten. Samhälligheterna i åker och äng försvinna allt mera, och de hyar der Storskifte icke för sig gått, äro, jemförelsevis, få. Enskiltedelningar hafva äfven fortgått och synts tilltaga, samt, i vissa trakter,

blifvit af många bland allmogen begärdte. De större kostnader, som dermed följt, hafva dock afhållit mången jordägare, särdeles på slättlandet, hvarest stängsel-kostnaden är betungande, ifrån att dem begagna. Dessa slags delningar hafva nu mera, enligt Kongl. Maj:ts Nådiga Stadga den 4 Maji 1827, öfvergått i så kallade Laga skiften, hvaraf redan flere blifvit begärde. Verkan af både Storskiften och Enskiften, men i synnerhet af de sistnämde, har obestriddligen varit att jorden blifvit med mera omsorg brukad och vårdad.

Antalet af sjelfägande Jordbrukare i Länet är 3,254 och af Arrendatorer samt Brukare 3,212. De förres antal förhåller sig alltså till det sednare ungefär såsom 81 till 80. I Länet finnas 15 $\frac{1}{4}$ mantal Post-Hemman och 27 Gästgifvaregårdar.

Hemman och Lägenheter, anslagne och donerade till särskilde ändamål och icke å Tabellen upptagne bland Hemman ad pios usus, finnas icke i Länet.

Vattu-dämningar hafva varit öfverklagade, att ske af Odenfors Qvarn i Tierps socken, af Åbyggeby Qvarn i Vendels socken och af Lingonbacka Pappers-Bruk i Järlåsa socken, till skada för ofvanbelagne jordägor; men äro till största delen afhjelpne genom årliga starka årensningar. Sådane dämningar förorsakas i öfrigt af Carl-

holms Bruk i Vesslands socken, af Danne-mora Bergslag för Grufvudriften, samt af Gimo och andra Bruk i Bergslags-orten; men dels är denna uppdämning företagen å egne egor, dels ersättes den derigenom uppkomna skada, efter träffad öfverenskom-melse med Bruks- och Bergverks-ägarna, så att verkningarne deraf icke egentligen kunna sägas vara menliga för landet.

De uti Tabellen omförmäldte *Statsbi-drag* äro, utan tvifvel, directe tryckande, sär-deles för moder-näringen, emedan de, öfver hufvud taget, uppgå till ungefärligen $\frac{1}{14}$:del af uppskattade värdet utaf Krono- och Skatte-Hemman, som utgöra ungefär hälft-en af fastighetsmassan. Mindre tunga äro de för Frälse- och Säteri-jorden, uppgående för den förra till vid pass $\frac{1}{22}$:dels och för den sednare till blott $\frac{1}{64}$:del; dock måste härvid anmärkas, att en betydlig del af de uti Tabellen, till penninge-värde, efter upp-gift från Fögderierne, utförda Stats-bidrag, bestå uti sådane servituter, såsom t. ex. Skjuts, Væghållning, Skallgång m. m., hvilka utgöras in natura, oftast på en tid af året, som är för Landtmannens öfriga omsorger umbärlig och följaktligen icke alltid till-skynda honom uppoffringen i ekonomiskt hänseende. De kvarstående börderne äro likväl så betydliga, att de uppställa starka hinder emot det naturliga bemödande att

stiga i välstånd och oberoende, särdeles som vaklande myntvärden och varupris betaga Landtmannen all möjlighet af en säker beräkning i sitt hushållningssätt och ofta högligen försvåra utgörandet af de Skatter, som måste afbördas i oförändradt penningebelopp: omständigheter, mera tjenliga att pröfva hela styrkan af sparsamhetens och omtankans redan utbildade förmåga än att väcka dessa för samhället dyrbara dygder.

Det allmänna Uppbördssättet är enkelt och alldeles icke betungande för den skattskyldige. Krono-Tionde- och Afradspannmålens utforsling sker, antingen sjöledes eller ock på en för Landtbruket mindre angelägen årstid, dels till Slotts-Magazinet i Stockholm och dels till Krono-Magazinet härstädes, och har någon klagan öfver olägenhet dervid icke, under de sednare åren försports.

Af Kronoskjutser och Inqartering äro Rasbo och Olands Härad samt Leufsta och Dannemora Tingslag, minst, men deremot Bro, Håbo, Trögds och Åsunda Härad, mest tryckte, emedan sistnämde Härad genomskäras af stora stråkvägen emellan Stockholm och Götheborg. Håll- och Reserv-skjutsen är jemväl, af samma skäl, mera besvärande för sistnämde Härad, än för andra orter. Dessa allmänna

skyldigheter, äro öfver allt, med undantag af vissa districter i Norunda, Rasbo och Olands Härad samt Dannemora och Leufsta Tingslag, der skjutsen är af Gästgifvarne öfvertagen på entreprenad, menliga för Jordbrukaren, kanske mera i moraliskt än i ekonomiskt hänseende; men begäret att vinna en liten penningeförtjenst, döljer för den mindre omtänksamma Landtmannen de olägenheter, som åtfölja detta allmänna besvär. Den beqväma sjö-communication, som Ångfartygen öppnat, har likväl, i betydlig mon, minskat och afledt skjutsningen på stora vestra landsvägen, under den tid, som för Landtmannen är dyrbarast; dock är den i stället, på andra trakter ökad. Äfven väghållningen är en, på jordbruket ensamt hvilande, tung börda. Då denna skyldighet aldrig får eftersättas, måste Kongl. Maj:ts Befallningshafvande vaka öfver dess allvarliga uppfyllande, genom hvilket en mängd af dagsverken med folk och dragare förspillas för hvarje Hemman. Också detta onus är localt mer och mindre besvärande, i mon af väglotternes och väggrusets aflägsenhet från Hemmanen, hvilken ofta kan vara ganska betydlig. Provensen är tungt roterad. Rustningsskyldigheten har varit särdeles besvärande dels i anseende till bristen och dyrheten på tjenliga

liga Hästar, hvilken dock nu bör allt mer och mer aftaga, dels i anseende till saknad af foder och godt bete, och dels för de många, kostsamma och tidsspillande åtgärders skull, som erfordras för karl- och häst-monderingens underhåll. Landtmannen gifver villigt sin gård åt Religions-Läraren, hvars aflöning dock flerstädes är obehaglig och besvärande i anseende till det sätt, hvarpå den utgöres. Fasta öfverenskomelser om pastoraliernas utgörande för längre tid, finnas ännu blott i 3:ne Pastorater, nemligen i Åkerby och Jumkihs, Viksta och Fundbo, hvilka vunnit Kongl. Maj:ts Nådiga stadfästelse; dock äro på många ställen tillfälliga Contracter derom, emellan Församlingarne och deras Pastorer träffade. Fattig-underhållet är föga kännbart och utgöres ofta af samlade magasins-fonder. Kyrko- och Prestgårds-byggnader, Tingshus-byggnader, Skallgång, Jagt-redskaps- och Broars underhåll, Riksdagspenningar m. m., medföra stundom betydliga, men tillfälligare utgifter.

En och samma beräknings-method för värdet af de i Tabellen anförda onera och besvär har icke kunnat följas, utan då denna är olika för olika trakter, hafva de från Fögderierne inkomna mycket skiljaktiga uppgifter, måst läggas till grund derföre. Man har skattat Soldatens underhåll från

50 till 88 à 100 R:dr; Dragonens från 135 till 166 R:dr 12 sk. à 208 R:dr; Pastors-aflöning till 20 à 23 R:dr per Mantal; Comministrars till 3 à 4 R:dr, Kyrkobetjeningens till 2 à 3 R:dr; Fattig-försörjningen till 1 à 5 R:dr. Skjutsningen från 2 R:dr 16 sk. till $\frac{18}{25}$ à 33 R:dr; Vaghållningen till 20 R:dr samt de under rubriken "diverse afgifter, onera och besväi" upptagne kostnader till $\frac{3}{6}$ à 8 R:dr, allt Banco.

Den vanliga års-afgiften för Vacante Rotar har, i sednare Contracter, blifvit be-tingad till 83 R:dr 16 sk. Banco; och medelpriset för en Soldats och en Rote-Båtsmans årliga underhåll med 6 tunnor spannmål, 2:ne Lass Hö, 1 à 2 Tjog halm, 2 à 3 famnar Ved, något quantum af örter, rosvor och agnar, årligt byggnads- underhåll vid Torpet och täppor derstädes, Sommar-bete för en ko och några får, bekläd- nad, penninglön, Mötes- Passevolance- och Enöres-medel, tillsammans efter de 5 sista årens markegångspris, synes verkligen haf- va varit högst 83 R:dr 16 sk. Banco, eller för hvarje roteradt mantal vid pass 30 R:dr, hvarigenom för de 957 Soldat-rotar och 58 Båtsmans-rotar, som i detta Län finnas, en kostnads-summa af 84,583 R:dr 16 sk. uppkommer.

Kostnaden i och för rustningen kan beräknas, i anseende till Dragonen, lika

som för Soldaten, med afdrag af Mötes-Passevolancen, 8 R:dr, till 75 R:dr 16 sk. Banco; hvartill kommer värdet af:

243 Lispund Hö à 13 sk. för nummer-hästen	65: 39: —
Halmen anses godtgjord genom spillningen.	
7 Tunnor 19 kappar Hafra .	28: 28: 11
Mötes- och Trosspassevolancen	24: 33: 3
Dragon-hästens inköpspris 200 R:dr fördeladt på 12 år .	16: 32: —
2:ne karl-monderingar och 1 Häst-mondering, tillhopa värde 300 R:dr, för hvilka betalningen, enär årliga underhålls-kostnaden inberäknas, icke skäligen kan fördelas på flere än 6 år	50: — —
Mindre beklädnads-persedlar samt inköp af kreatur och sängkläder, hand-penningar m. m. vid pass	4: 16: —

Tillhopa Banco R:dr 190: 5: 2

hvilket, tillsammans med Dragonernas underhåll à 75 R:dr 16 sk., skulle för hvarje rustnings-nummer utgöra 265 R:dr 21 sk. 2 rist Banco, och tillsammans för de i Länet inroterade 279 Rustningsnummer 74,056 R:dr 12 sk. 10 rist; dock afgå derifrån så väl Augments-afgiften, som Rusthålls-stam-

marnes ränte-frihet, hvilket allt, på hvarje helt Rusthåll kan beräknas till 224 R:dr 13 sk. 11 r:st banco i spannmål och penningar sammanräknade, och som dessa till Rustningens bestridande anslagne räntor, i penningar förvandlade, enligt Tabellen utgjort 62,575 R:dr 11 sk. 3 r:st årligen, befinnes det, att Rusthållarnes egen kostnad, i det hela, utgjort 11,481 R:dr 1 sk. 7 r:st banco och för hvarje nummer varit = 41 R:dr 7 sk. 3 r:st Banco.

Beloppet af Kneckte Rote-frihets-medlen för oroterade hemman är 95 R:dr 36 sk., hvilka utgöras af 45 hemmansdelar och lägenheter, tillhopa ansedda till $5\frac{7}{12}$ mantal.

Enligt Tabellen hafva afgifterne af hvarje helt mantal varit: till Pastor 20 R:dr, till Comminister 4 R:dr, till Kyrko-betjeningen 3 R:dr, till Fattig-försörjningen 5 R:dr för Kongs- krono- och Håll-skjuts samt inqvartering 16 R:dr, för väghållning 17 R:dr, för diverse afgifter 5 R:dr, allt B:co. Denna beräkning är dock säkert för hög, och kommer verkliga förhållandet närmare, om den minskas med 20 procent.

Till allmänna ordningens vårdande m. m. äro i Länet anställda: 6 Krono-Fogdar, 1 Lands-Fiscal, 20 Länsmän och 1 Fjerdingsman i hvarje socken. Församlingarnes Pastorer och Kyrko-Råd hafva sedlighetens vård sig uppdragen. Den By-ordning

som Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 20 November 1820 utfärdade och föreslog, och enligt hvilken de till yttre ordning samt förbättrad omtanka i afseende på Jordbrukets skötsel ledande anstalter, skulle, efter Socknarnes indelning i vissa små districter eller bylag, bevakas af vissa personer, dem Allmogen inom sig valde under benämning af By-Ordningsmän, var, år 1822 antagen af 13 Församlingar, men gäller nu mera i 24, utom i åtskilliga andra, der den styckevis, och i särskilda bylag, är följd. År 1822 fans blott en enda Växel-undervisnings-skola i Länet, nemligen vid Söderforss ankarbruk. Nu mera äro de 12 till antalet. Dessutom finnas 5 ständiga Socken-Skolor, der undervisning meddelas efter fordna läro-metoden. Uti de öfriga Församlingarne bestrider vanligtvis Klockaren, eller Orgelnisten barnens undervisning i innanläsning och de första Religions-begreppen, hvaröfver inseende lärare hållas af Kyrkoherdarne. Några undervisnings-verk uti nyttiga slöjder finnas icke i Länet. De skulle likväl vara af största nytta. Helso-vården besörjes af 2:ne Provincial-Läkare, utaf hvilka den ena är stationerad i Upsala och den andra i Enköping. Dessutom kan en Bataillons-Läkare vid Uplands Kongl. Regemente, af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande förordnas, att, i

fall af behof, dermed tillhandagå. Vid Dan-
nemora Grufvor samt Leufsta och Söderfors
Bruk, hålla dessa verks ägare särskilta Lä-
kare, hvaraf ortens öfriga Innevånare ock
kunna biträdas. Barnmorskor äro antagna
och lönade i de flesta Socknar. En Djur-
Läkare är ock antagen; men Länets Inne-
vånare hafva icke ännu kunnat förena sig
om dess förseende med lämplig lön. Fat-
tig-försörjningen bestrides af hvarje För-
samling för sig särskilt, och någorlunda
oklanderligt, så att de fattiges utvandring
till andra socknar är, i det närmaste före-
bygd. För Länets behof finnes 1 Hospi-
tal och 1 Lazarett vid Upsala, äfvensom
1 Hospital i Veckholms socken, grundadt
på enskilt donation. Öfver efterlefnaden
af Kongl. Majts Nådiga Författningar rö-
rande Gästgifverierne, hålles allvarlig hand.
Uti 69 Församlingar finnas Sockne-maga-
ziner, hvilkas fonder tillsammansräknade
utgöra minst 18,165 Tunnor spannmål, vid
pass hälften Råg och hälften Korn. Tillåt-
ne krogar å landet äro 21 stycken. Till
Rofdjurs utrotande anställes årligen skall,
med mer och mindre framgång; men stөр-
re delen af Länets Socknar äro, med Kongl.
Majts år 1825 gifna Nådiga tillstånd be-
friade från Skallgång på vissa år, emot
det, att en del af dem, nemligen 9 Hära-
der bygga och underhålla 18 stycken Varg-

gårdar, hvaraf 13 stycken redan äro färdige och uti hvilka, sedan år 1822, fångats 44 Vargar, 12 Varg-Loar och 99 Räfvar; och en annan del, bestående af 2:ne Härader, öfverenskommit om utbetalande af vissa Skott-penningar för hvarje, inom Häraderne, dödadt Rofdjur, hvaraf resultatet varit, att, sistlidet år, der fångades 5 Varg-Loar och 89 Räfvar. Af enskilda personer äro 2:ne Varg-gårdar och åtskilliga Varg- och Räfgröpar dessutom inrättade. Genom Jägeribetjeningens åtgärd äro, dels på Skall, dels i Varg-gårdar, under de sista 5 åren fångade 62 stycken Vargar, 18 stycken Varg-Loar och 123 Räfvar, samt dessutom 56 stycken Örnar och Hökar skjutne. I sammanhang hvarmed torde böra nämnas, det Länets Jägeri-Stat, bestående, såsom här ofvan är nämndt, af 1 Öfver-Jägmästare, 1 Landt-Jägare samt 30 Jägeri-betjenter och Skogvaktare, aflönas med 237 tunnor spannmål och 342 R:dr Banco i penninge-räntor, jemte inkomsten af 27 små Boställen eller Skogvaktar-torp.

Staden Upsala, med tillsammansräknade 4,499 människors folkmängd, oberäknad den tidtals tillkommande studerande ungdom, har under de sista 5 åren, ge-

nom inflyttningar, ökat sin Folkstock med 50 personer. Af dessa äro:

Mantals-skrifne,	Mankön	1205	
— —	Qvinkön	1714	
		<hr/>	2,919
Mantalsfrie,	Mankön	698	
— —	Qvinkön	882	
		<hr/>	1,580

Under de sist förflutna 5 åren hafva här blifvit födda 485 barn af äkta säng och 197 af oäkta, eller tillsammans 682, hvar-
emot antalet af de döda under samma tid
utgör 761 personer. Denna mortalitet sy-
nes hufvudsakligen härröra, dels af den rin-
ga skötsel och omvårdnad, som det stora
antalet af oäkta barn åtnjuta, dels ock af
det ovanliga missförhållandet emellan födda
och döda året 1826, då, under den ovan-
liga väderleken, många, genom oförsigtig-
het i klädsel och lefnads-sätt, ådrogo sig
dödande sjukdomar, så att antalet af de
döda öfversteg antalet af de födda med 52
personer. Till dessa orsaker kan ännu läg-
gas den, att i förteckningen öfver döda,
äfven sådane personer blifvit upptagne,
som, införde från landet, aflidit å Länets
Lazarett och Academiens sjukhus.

Hvad Folkets allmänna bildning och
sedlighet angår, så synes den förra, med
få undantag, vara inskränkt till någorlun-
da kunskap i Religionen och Samfunds-
pligterna samt någon färdighet uti att skrif-

va och räkna, hvilken så väl vid Stadens läse- och arbets-skola, som i Apologist-klassen af härvarande Cathedral-skola kan inhämtas; och den sednare, eller sedlighet, i betraktande af det stora antal oäkta barn, som här årligen födas, samt den mer och mindre benägenhet en del Innevånare af den arbetande klassen visar sig äga för njutning af starka drycker och en dermed alltid förenad begifvenhet på sysslolös lefnad, icke förtjena, att i allmänhet fördelaktigt utmärkas, ehuru förbrytelser af svårare beskaffenhet här icke äro allmänna.

Konst- och Närings-fliten har, under de sist förflutna 5 åren, förblifvit i samma skick; som den år 1822 afgifna underdåniga berättelse utvisar, hvadan ock välmågan, som ej mindre här, än annorstädes, i synnerhet undergräfves och förspilles genom den ofta rådande böjelsen, att, utan beräkning af egne tillgångar, efterapa och förbruka alla Hufvudstadens omväxlande moder och Lux-artiklar, synes, i förhållande derefter minskas.

Ehuru tillgång på nödiga arbetare icke saknas, uppgå dock prisen på dagsverken till 24 à 32, till och med 40 sk. Banco, och hvilka, utan afseende å de nästförflutne årens olika och varierande spannmålsvärden, icke undergått någon förändring.

Utom handtverkerier och handel i minut, som här är classificerad, tillkommer åkerbruk, såsom utgörande Stadens näringsfång; men hvaraf productionen, ehuru största delen af den Staden tillhörande jord, med undantag af några få tunuland för plantering af Tobak, Potatis och andra jordfrukter, dertill användes, dock icke är fullt tillräcklig för Innevånarnes behof. Academi-Statens och de Studerandes härvaro bidrager ock, i ganska väsendtlig mon, till Stadens bestånd.

Berörde handel drifves af 2:ne Bokhandlare, 3:ne Klädes-kramhandlare, 10 Kryddkramhandlare, 2:ne Jernhandlare, 11 Victualiehandlare, 1 Linhandlare, 1 Brädhandlare och 5 Läderhandlare med 11 Handelsbetjenter och 32 Handelslärlingar. Fabriksrörelse drifves af en Tobaks-Fabriqueur med 3:ne arbetare och 3:ne Lärlingar, till ett tillverknings-belopp af ungefär 2,026 R:dr 32 sk. Banco årligen. Handtverksrörelsen idkas af 6 Bagare, 4 Bokbindare, 2:ne Bläckslagare, 3:ne Garfvare, 1 Gelbgjutare, 4 Glasmästare, 2:ne Guldsmeder, 4 Hattmakare, 1 Handskmakare, 3:ne Vagnmakare, 5 Karduanmakare, 3:ne Kalkelugnsmakare, 1 Bundtmakare, 1 Knappmakare, 3:ne Klensmeder, 4 Kopparslagare, 3:ne Murmästare, 5 Målare, 4 Sadelmakare, 2:ne Sejlare, 13 Skräddare, 11

Skomakare, 5 Slagtare, 4 Snickare, 1 Sockerbagare, 3:ne Svarfvare, 3:ne Sämnskmakare, 1 Skorstensfjäare, 1 Tenngjutare, 1 Tunnbindare, 1 Perukmakare, 4 Färgare, och 3:ne Urmakare, med 132 Gesäller och 192 Lärningar. Källare-, Tracteurs-, Spisquarters- och Krog-näring drivves, af 3:ne Källarmästare med 6 Lärningar, 11 Tractenrer, 13 Spisquarters- och Gårdköks-idkare samt 28 Krögare. Binäringar, som lemna afsättning, utom Länet, finnas icke i Staden.

Ifrån de närmaste Socknar i detta och Vestmanlands Län, men synnerligen från detta Läns norra del, på 2 till 6 à 7 mils afstånd, har Staden, att påräkna den mästa tillförsel af Landets producter, och till hvilka Socknar Staden handlarvaror och tillverkningar äfven förmonligast afsättas. Communication med Stockholm, hvarifrån härvarande Handlande, i synnerhet sjövägen, hämta sina varor, är nu mera, i betydligaste mon underlättad, sedan uppgrundningarne vid Stäket och Eriks-sund samt i Upsala å, blifvit, efter Kongl. Maj:ts Nådiga befallning, på Statens bekostnad, uppmuddrade och segel-leden åter, öfver allt, försatt i farbart skick.

Handelns och Näringarnes här varande tillstånd har i flere år varit i aftagande, hvartill orsaken, i hufvudsaklig måtto,

synes ligga uti obestånd hos Landtmannen i den omgifvande orten, der åkerbruket utgör nästan dess enda näring, och Jordbrukaren ej mindre vid inträffande missväxt, än då spannmålsprisen i goda år nedfalla ända till vauvärde, bringas i yttersta förlägenhet för sin bärgning och dermed följande oförmåga, att, i någon betydligare mån, kunna för sitt behof, förse sig med Handlandes varor och Stadsmannatillverkningar. Genom en alltid för Landtmannen tillgänglig afsättning här i Staden af dess Ladugårds-producter samt råa och arbetade Skogs-effecter från de få Socknar inom Länet, der sådan konstflit öfvas, är uppmuntran beredd för Landets näringar och slöjder. De spannmåls-quantiteter, som i Staden afsättas, äro deremot icke särdeles stora, emedan Staden äger ovanligt vidsträckta och bördiga åkerfält, hvilka, såsom förut är nämnt, nästan uteslutande begagnas till Sädes-production.

Med Rikets öfriga Städer delar Upsala fördelen af de prohibitiva stadganden, som uti Skrå-Författningar, Handels-Reglementen, och de flere till Handels och Handtverkeriernes förmon, tid efter annan i Nåder utfärdade Författningar, innefattas.

För de fattigas undervisning underhåller Staden en egen Pædagog samt en så kallad Läse- och Arbets-Skola, hvilken,

på H. K. H. Hertigens af Upland födelse-
 dag den 18 sistlidne Juni, vunnit betyd-
 lig utvidgning, genom åtskillige Stadens
 Borgares frikostiga anslag dertill. De sju-
 kes vård ombesörjes af en Stads-Physicus,
 som af Staden lönas, äfvensom Borgerska-
 pet underhåller 2:ne sjuk-sängar i Acade-
 miens Nosocomium samt består de fattige
 fria läkemedel, hvarförutan för ålderstigna
 och orkeslösa fattiga särskilta Fattighus af
 Staden och Akademien underhållas; men
 ehuru, till de fattiges försörjning, dessut-
 om af Stadens Innevånare lemnas årliga bi-
 drag, beräknade efter 25 procent af den
 utgående Bevillningen, hvilka medel för-
 valtas och till de behöfvande utdelas af en,
 i sådant afseende, utaf Stadens och Acade-
 miens medlemmar, sammansatt Direction,
 synas dock dessa välgörande och icke obe-
 tydliga bidrag blifva otillräckliga för sitt
 ändamål, då, genom inflyttningar ifrån
 Landet och andra orter, de fattigas antal
 i senare åren betydligen ökats. Länets och
 Stadens gemensamma Arbets- Corrections-
 och Invalid-Hus är ock å Stadens område
 beläget.

Ett å Stadens ägor befintligt Tegel-
 Bruk har, nu mera, då detsamma icke skall
 kunna med någon förmon drifvas, blifvit
 nedlagdt.

Med de under rubriken. "diverse afgifter, onera och besvär" i Tabellen utförda allmänna utgifter afses: Stadens Lyckthållning, Brandvakters och Tornväktares beklädnad och aflöning, Inqvarteringspenningar och underhåll af Gator, Torg, å murar, Broar, Domprost- och Rectors-Skolæ-Boställen, Stadens Fattighus samt Läse- och Arbets-Skolæ-Inrättningen. Staden ansvarar ock för all Reserv-skjuts vid Gästgifveriet härstädes.

Inkomsterne till Stads-Cassau, bestå uti: Afrad och Arrenden af Åker-jorden, Tomtören, Hyror, Ståndplats- och betespenningar, med öfriga tillfälliga, mindre afgifter, hvilket allt, sammanräknadt efter sednast afslutade räkenskaper uppgått till 5,325 R:dr Banco deraf minst 1000 R:dr Banco årligen blifvit använde till Allmänna Byggnaders, Gators, Broars och vägars underhåll, hvilka sistnämde utgöra en längd af 21,498 alnar.

Hamn- och Gruudpenuingarne för hit ankommande och härifrån afgående Fartyg utgjorde sistlidet år 1000 R:dr Banco. Mot erhållande deraf är Stadens Borgerskap förpligtadt att ombesörja åns muddring emellan Flottsund och Staden samt att vidmakthålla härvarande Hamnbrygga.

En Spar-Bank är här i Staden den 18 sistlidne Juni inrättad, med en Fond af 250 R:dr Banco; men har icke ännu hunnit komma i verksamhet.

Såtligen må nämnas att antalet af Studerande vid härvarande Universitet och Cathedral-Skola, i hvarje Termin plägar uppgå till omkring 1,110 personer, nemligen: något mera än 800 vid det förra och något mindre än 300 vid den senare.

<i>Staden Enköping</i> med tillsammans		
1,234 personers Folkmängd, deraf		
Mantals-skrifne, Mankön . . .	361	
— — Qvinkön . . .	<u>470</u>	831
Mantalsfrie, Mankön . . .	192	
— — Qvinkön . . .	<u>211</u>	403

har således, äfvenledes mest genom inflyttningar, under de sist förflutne 5 år vunnit 82 personers tillökning i sin Folkstock.

Folket är i allmänhet rättsinnigt, Gudfruktigt, äger begrepp om medborgerliga pligter samt är, sig sjelf lemnadt, böjligt för det rätta och goda, driftigt i sina näringar och sparsamt i sin hushållning. På arbetare är tillräcklig tillgång, och betalas 1 karls dagsverke ännu med 8 sk. à 10 sk. 8 rist Banco jemte kost. Gröfre förbrytelser spörjas ytterst sällan. Innevånarnes välmåga är icke stor, men tarflig bärning temligen allmän.

Staden grundar sitt bestånd i synnerhet på Jordfruktens och finare köks-växters

planterande, som från uråldriga tider varit Stadens förmämsta näringsfång, och hvaraf producterne till största delen föryttras i Stockholm, höst-tiden. Naturen af Stadens handel är egentligen, att från Hufvudstaden förse näst omkring liggande ort med behöfliga varor. Andra öfverskottsproducter från närmare eller fjärmare delar af Landet införas icke till Staden, än Ved, Kol, Bräder, färskt Kött, Bränvin, något Hö och Halm samt Ägg och Trädfrukter, för Innevånarnes egna behof. Sjöcommunication med Hufvud-Staden och de vid Mälaren belägna Städer, är i öfrigt temligen obehindrad och lätt; dock är Ån, som från Staden leder till berörde sjö, nu mera mycket igengrundad, hvadan och då Staden icke ännu hunnit vinna återställelse från den vanmakt, som 1799 års, nästan totala eldsvåda beredde dess Innevånare, den hos Kongl. Maj:t i underdånighet gjort ansökning om bidrag af allmänna medel till åns upprensning, öfver hvilket, äfven för hela den omkringliggande orten högst nyttiga och viktiga företag, Kongl. Maj:ts Nådiga beslut icke ännu är vordet meddeladt. Handeln och Neringarne befinna sig ännu i mindre fördelaktigt skick, hvilket lärers få tillskrifvas samma orsak, som i anseende till Staden Upsala är nämndt.

Under

Under sådant förhållande kan den lilla Staden icke äga något särdeles inflytande på Landets cultur, näringar och konstflit. Manufacturer och Fabriker finnas icke här. Antalet af särskilda Handlande med öppna Bodar är 10, samt af Handtverkare i åtskilliga Skrän 70 personer, med 56 Gesäller och Lärningar. Något ungefärligt belopp och värde af deras tillverkningar har icke kunnat uppgifvas, men, Magistraten har tillkännagifvit, det Stadens Handtverkerier hittills icke, i allmänhet, kunnat gifva sina idkare nödtorftig utkomst, utan binäring af Jordbruk. Andra prohibitiva Författningar än de, hvilka redan i berättelsen om Upsala äro nämde, finnas icke till Stadens förmon gifna.

Af den till Staden hörande, så väk sjelfägande, som donerade jord, användas årligen $52\frac{1}{2}$ tunnland till odling af saluväxter utaf många slag, såsom lök, peparrot, morötter, palsternackor, persilje-rötter, rödbetor, humla m. m., hvilken binäring anses kunna gifva omkring 2,500 R:dr Banco i årlig inkomst. Den öfriga öppna jorden brukas till Sädes- och Potatoes-odling, emedan den, i anseende till sin sämre beskaffenhet, icke kan nyttjas till producerande af nyssnämde, mera granlaga växter,

Staden har en Skola med en enda Lärare. Vexel-undervisnings-metoden är der införd och begagnas med fördel. För öfrigt finnes icke någon undervisnings-ansalt. Sjukvården besörjer en Stads-Chirurg, af hvilken de fattige fritt njuta vård, äfvensom de af Stads-kassan erhålla fria läkemedel. Fattig-försörjningen underhålles med inkomsten af: 1:o en åker-jord, Konungsjorden kallad, inköpt för en Summa af 600 R:dr Banco, den Hans Maj:ts Konungen i Nåder behagat vid särskilda tillfällen Staden förära, och af hvilken åker afkastningen för sistlidet år utgjorde 80 L $\frac{1}{2}$ Rågmjöl; 2:o en åker donerad af Assessoren Berger, hvaraf 12 L $\frac{1}{2}$ Rågmjöl årligen erhållas; 3:o Fattig-kassans containta penninge-capital 560 R:dr Banco, och 4:o andel i böter, Boupptecknings-procent, sammanskott vid bröllop m. m., så att hela anslaget, som till de fattiges underhåll kunnat användas, varit 92 Lispund Rågmjöl och 159 R:dr Banco i penningar; hvarförutan ett särskilt Hus till inrymmande af bräckliga och ålderstigna fattiga är inköpt.

De under rubriken "diverse afgifter, onera och besvär" uppförda utgifter, hvilka äro underkastade årliga förändringar, bestå hufvudsakligast af: Djekne-penningar, Kurhusmedel, Riksdags-penningar, Inqvarterings-skyldighet för genomtågande Trup-

per, underhåll af Torg, Gator, Broar och allmänna byggnader, extra Rotering under krigs-tider, som med 5 Båtsmän utgöres, Gångledsbesvär, Brandvakters lön och beklädnad m. m.

Stads-kassans ständiga inkomster åter bestå af: Tomtören, Vret- och Afrads-penningar samt Brand-kassæ-medel, tillhopa 316 R:dr 4 sk. 3 r:st Banco. Tillfällige intrader äro: Burskaps-afgift, Stånd- och Luck-penningar, Saköresmedel m. m. ungefär 220 R:dr årligen. Staden njuter icke några andra immuniteter, än Grund- och Hamnpenningar, som af Båtförare erläggas till ett belopp af 10 R:dr Banco årligen, samt Våg- och Mätare-penningar, hvilkas årliga Summa är obestämd, men per medium utgjort 8 R:dr Banco.

Staden bestrider Håll-Skjuts, under 4 månader af året, med inalles 124 Hästar och underhåller en väglängd af 15,433 alnar. Uti Staden finnas 1 Källare och 6 tillåtna krogar.

Upsala Lands-Cancellie den 31 Juli 1828.

B. W. Fock.

J. A. Carlson.

A. Wistrand.

Förteckning på Markegångs-priser i Upsala Län för nedannäm-
de år, med deraf uträknade medelvärden.

	År 1823.	År 1824.	År 1825.	År 1826.	År 1827.	Medel- värde.
1 Tunna Hvete	8 — —	7 24 —	8 24 —	12 — —	8 36 —	8 45 $\frac{7}{8}$
1 Dito Råg	6 32 —	5 16 —	7 — —	10 — —	7 — —	7 9 $\frac{7}{8}$
1 Dito Korn	5 — —	4 — —	5 16 —	10 — —	5 32 —	6 — —
1 Dito Blandsäd	4 — —	3 12 —	4 16 —	8 16 —	4 24 —	4 42 $\frac{4}{5}$
1 Dito Hafra	3 — —	2 24 —	3 16 —	6 32 —	3 16 —	3 36 $\frac{9}{8}$
1 Lispund Hårdvalls Hö	— 8 —	— 11 —	— 15 —	— 21 4 —	— 10 —	— 13 $\frac{4}{5}$
1 Sommarlass Hö	4 8 —	5 35 —	7 39 —	11 5 4	5 10 —	6 38 8
1 Kärffe Halm	— 5 —	— 4 —	— 8 —	— 18 —	— 6 —	— 8 $\frac{2}{5}$
1 Öke Dagsverke	1 16 —	1 16 —	1 18 —	1 18 —	1 16 —	1 16 $\frac{9}{8}$
1 Dränge Dito	— 24 —	— 24 —	— 26 —	— 24 —	— 24 —	— 24 $\frac{4}{5}$

Upsala Lands-Contoir den 31 Juli 1828.

O. E. WALLIN.